

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК [726.591+246.5](477-25)''16/18"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-1-9>**Євгеній БОНДАРЕЦЬ,***orcid.org/0000-0001-6534-382X**аспірант кафедри мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна) ebondarets@dakkkim.edu.ua***ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІКОНОПІСУ
НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ XVII–XIX СТ.**

У статті представлений аналітичний огляд досягнень і перспектив дослідження історико-культурних та мистецьких особливостей іконопису Наддніпрянщини XVII–XIX ст. Проведено аналіз основної мистецтвознавчої, історичної, культурологічної, філософської та теологічної літератури щодо проблеми дослідження сакрального живопису на історичній території Верхньої, Середньої та Нижньої Наддніпрянщини.

Розглянуто різноманітні підходи вітчизняних та зарубіжних учених до осмислення масштабного феномену українського іконопису. Розгляд історіографії в цьому контексті підтверджує важливість і різновекторність проведених досліджень та, водночас, вказує на подальші аспекти вивчення теми. Різносторонність поглядів і підходів засвідчує глибину явища та його ще не вповні осмислену багатогранність.

Встановлено, що в сучасній українській науковій літературі історія іконопису простежена фрагментарно. Багато питань, що стосуються побутування, іконографії, богословського трактування та класифікації творів сакрального живопису деяких регіонів, залишаються відкритими.

Зазначена потреба у проведенні цілісного мистецтвознавчого дослідження, головними завданнями якого будуть: характеризування творів іконопису Наддніпрянської України XVII–XIX ст., виявлення їх стилістичних ознак та визначення основних іконографічних типів; проведення мистецтвознавчої та техніко-технологічної експертизи; здійснення порівняльного аналізу історико-культурних та регіональних особливостей Наддніпрянського іконопису.

Практична значимість роботи полягає в тому, що фактичний матеріал і висновки, отримані в ході дослідження, будуть використані нами під час написання дисертації за даною темою.

Проведене комплексне дослідження доповнить знання про традиції українського іконопису зазначеного періоду, допоможе виявити його регіональну специфіку, ідентичність і відмінності; дозволить ввести в науковий обіг нові рідкісні і цікаві пам'ятки. Отримані результати актуальні і важливі для повноти картини розвитку українського іконопису Наддніпрянщини, вони можуть бути використані при класифікації та атрибуції ікон XVII–XIX ст.

Ключові слова: історіографія, ікона, іконографія, український сакральний живопис, Наддніпрянщина.

Yevgeniy BONDARETS,*orcid.org/0000-0001-6534-382X**Postgraduate Student at the Department of History of Art
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine) ebondarets@dakkkim.edu.ua***HISTORIOGRAPHY OF THE RESEARCH OF THE DEVELOPMENT
OF ICON PAINTING NADDNIPRIANSKA UKRAINE 17th–19th CENTURIES**

The article presents an analytical review of the achievements and prospects of researching the historical, cultural and artistic features of the icon painting of the Naddniprovyie region of the 17th–19th centuries. The analysis of the main art history, historical, culturological, philosophical and theological literature on the problem of studying sacred painting in the historical territory of the Upper, Middle and Lower Naddniprovyie regions is carried out.

Various approaches of domestic and foreign scientists to understanding the large-scale phenomenon of Ukrainian icon painting are considered. Consideration of historiography in this context confirms the importance and diversity of the research carried out, and at the same time points to further aspects of the study of the topic. The diversity of views and approaches testifies to the depth of the phenomenon and its not yet fully comprehended versatility.

It has been established that in modern Ukrainian scientific literature the history of icon painting is traced fragmentarily. Many questions concerning existence, iconography, theological interpretation and classification of works of sacred painting in some regions remain unstudied.

The indicated need for a holistic art history research, the main tasks of which will be: to characterize the works of icon painting of the Naddniprovyie Ukraine of the 17th–19th centuries, to identify their stylistic features and to determine the main iconographic types; carrying out art history and technical and technological expertise; carrying out a comparative analysis of the historical, cultural and regional features of the Naddniprovyie icon painting.

The practical significance of the work lies in the fact that the factual material and conclusions obtained during the research will be used by us when writing a dissertation on this topic.

In turn, the conducted comprehensive study will supplement the knowledge about the traditions of Ukrainian icon painting of this period, will help to identify its regional specificity, identity and differences; will allow the introduction of new rare and interesting monuments into scientific circulation. The obtained results are relevant and important for the completeness of the picture of the development of Ukrainian icon painting of Naddniprovyanshchyna, they can be used in the classification and attribution of icons of the XVII–XIX centuries.

Key words: *historiography, icon, iconography, Ukrainian sacred painting, Naddniprovyanshchyna.*

Постановка проблеми. Вибір теми статті зумовлений дослідженням, здійсненим для написання дисертації, присвяченої вивченню українського іконопису Наддніпрянщини XVII–XIX ст.

Вивчення іконопису Наддніпрянської України постає однією із пріоритетних тем наукових досліджень у сучасному вітчизняному мистецтвознавстві. Велика кількість абсолютно різних за стилем, технікою та матеріалами ікон робить неймовірно важкою навіть їх первинну класифікацію і систематизацію. Тому в даний час основне завдання наукової роботи з вивчення українського іконопису XVII–XIX ст. полягає у всебічному дослідженні діяльності окремих областей і іконописних майстерень. Незважаючи на те, що поступово робота в цьому напрямку просувається, публікуються монографії та статті, однак цілісного мистецтвознавчого дослідження присвяченого конкретному вивченню цієї теми на сьогодні не існує.

Територіальні межі нашого дослідження визначаються історичною територією Верхньої, Середньої та Нижньої Наддніпрянщини. Верхня Наддніпрянщина займає долину Дніпра від витоків до гирла Десни. На українській частині її території Верхня Наддніпрянщина входить до складу частково Чернігівської і Київської областей і межує на заході з Західним Поліссям (Волинь) і на сході – Подесенням, Східним Поліссям (Чернігівщина і Сіверщина). Територія Верхньої Наддніпрянщини до того ж займає майже всю східну частину Білорусі і Смоленської області в Росії. Середня Наддніпрянщина розміщується в долині Дніпра від гирла Десни до острова Хортиця (кінець Дніпровських порогів). Вона включає в себе території як Лівобережжя, так і Правобережжя. До регіону належать південні райони Київщини й Чернігівщини, Полтавщина, північні райони Кіровоградщини, Черкащина та північно-західні райони Дніпропетровщини. Це територія, де найактивніше проходили процеси етнічного формування українців та котра завжди відігравала провідну роль у політичному і культурному житті України. На заході Середня Наддніпрянщина межує з Поділлям, на сході – із Слобожанщиною. Нижня Наддніпрянщина – долина Дніпра від острова Хортиця до Дніпровського лиману. Займає частку території Дніпропетровської, Запорізь-

кої, Херсонської і частково Донецької областей. На заході межує з Північним Причорномор'ям, на сході – із Приазов'ям і Кримом.

Українська ікона є важливим елементом для відтворення історичної картини епохи, яка, як ми знаємо, була досить несталою і зазнала суттєвих впливів як православної, так і католицької традиції.

В українському сакральному живописі XVII–XIX ст. можна простежити три основні напрямки, що відповідали запитам, соціальному положенню і рівню свідомості замовників ікон. Значну частину за обсягом створення становили дешеві, так звані «народні ікони». Вони побутували в основному серед селянського населення і не мали достатньої художньої якості. Дешеві ікони, що задовольняли селян, для представників більш забезпечених верств суспільства не збігалися з їхніми естетичними смаками. Поширення світського живопису сприяло сприйняттю ікони як реалістичного портрета святого або як документа, що фіксує ту чи іншу подію священної історії, що створювало умови для іконописних замовлень у майстрів, що мали професійну художню освіту. Професійні художники в основному виконували замовлення для храмів в загальному руслі стилістичного розвитку живопису того часу. Третій напрям у релігійному мистецтві отримав великий розвиток у зв'язку з осмисленням результатів Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького середини XVII ст., становленням Козацької держави, підйомом національної самосвідомості і збільшеним громадським інтересом до вітчизняної історії та культури.

Період XVII–XVIII ст. є одним із найвизначніших в історії вітчизняної культури, оскільки перш за все співпадає з розвитком та формуванням стилю українського бароко. Однак наразі однією з найменш досліджених форм барокової культури залишається сакральний живопис в окремих його регіональних проявах.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу літературних джерел, що дозволить виявити ступінь наукової розробки теми в історіографії.

Аналіз досліджень. Величезний пласт українського сакрального живопису досліджується в мистецтвознавчому, історичному, філософському та теологічному аспектах. Вивченню

українського іконопису присвятили свої роботи провідні фахівці цієї галузі (С. Гординський, П. Жолтовський, П. Білецький, В. Откович, Л. Міляєва, В. Овсійчук та ін.). Вагомий внесок у дослідження вітчизняного іконопису зроблено Д. Степовиком, автором таких фундаментальних праць, як: «Історія української ікони Х–XX ст.», «Іконологія й іконографія», «Мистецтво ікони: Рим, Візантія, Україна» та інших. Вивчаючи іконопис, учені, головним чином, досліджували мистецтво ікони в загальному руслі. У вітчизняній науці були зроблені спроби дослідження регіональних варіантів українського іконопису (О. Рижова – Київщина; А. Адруг – Чернігівщина; В. Піщанська – Нижня Наддніпрянщина; Т. Паньок – Слобожанщина; І. Дудняк – Західна Україна; О. Ременяка – Холмщина та Підляшшя). Але поряд із цим сьогодні не існує цілісного мистецтвознавчого дослідження, головними завданнями якого мали би бути: охарактеризування творів іконопису Наддніпрянської України XVII–XIX ст., виявлення їхніх стилістичних ознак та визначення основних іконографічних типів; проведення мистецтвознавчої та техніко-технологічної експертизи; здійснення порівняльного аналізу історико-культурних та регіональних особливостей Наддніпрянського іконопису.

Виклад основного матеріалу. Вивчення іконопису Наддніпрянської України XVII–XIX ст. та його історико-культурних і мистецьких особливостей є доволі широким науковим дослідним полем, а тому вимагає застосування складного міждисциплінарного інструментарію. В історіографії нашого дослідження ми звернулися до теоретично-методологічного ресурсу таких дисциплін, як історія, культурологія, мистецтвознавство, християнська теологія, філософія.

Першим в Україні комплексним виданням, в якому на основі богословської, історичної, мистецтвознавчої літератури розкривається походження, розвиток і місце ікони, є праця В. Овсійчука у співавторстві з Д. Кривавичем – «Оповідь про ікону». Українська ікона розглядається тут як невід’ємний чинник духовно-естетичного зростання і становлення самобутності українського народу. Також автори багато уваги приділяють формуванню стилістичної ідентичності ікономалярства та розвитку його іконографії.

Доречним буде згадати про іншу не менш важливу працю В. Овсійчука – «Українське малярство XVI–XVII ст. Проблеми кольору», де автором тут було висвітлено формування українського живопису, а також багато уваги приділено витокам і стилістичним особливостям іконопису.

У книзі Д. Степовика «Історія української ікони Х–XX ст.» розкриваються особливості розвитку української ікони від хрещення Київської Русі до кінця XX ст. Дається періодизація українського іконопису, характеризуються стилі й специфічні риси, які відрізняють його від творів інших ікономалярських національних шкіл. Також аналізуються регіональні школи та окремі художні осередки українського сакрального мистецтва. У останньому розділі приділена увага продовженню національних іконописних традицій у діаспорі. У цілому автор подає чіткі висновки та стислі історичні відомості стосовно значних хронологічних та географічних меж дослідження.

В. Откович в своїй праці «Народна течія в українському живопису XVII–XIX ст.» активно вивчав локальні центри народного іконопису, творчість знакових майстрів, особливості іконографії та стилістики образів. Один параграф автор присвятив осередкам і майстерням народного ікономалярства України, передумовам виникнення та розвитку народного іконопису. В інших розділах своєї монографії дослідник описав ікони Гуцульщини, Галичини й Поділля, на жаль, не врахувавши інші регіони України.

С. Гординський у своїй статті «Українська ікона на тлі універсалізму візантійського стилю» виклав проблему канону в українській іконі: «Візантійська дисципліна не дозволяла нашим митцям сходити в іконографії на «неповажні інновації» на кшталт окультизму чи дегенеративного формалізму, який тотально поневолював релігійне мистецтво» (Гординський, 1989: 689). Поряд з цим у своїй книзі «Українська ікона XII–XVIII ст.» С. Гординський охарактеризував і виклав основні етапи художньо-стильової еволюції українського сакрального живопису, а також подав короткі відомості про більш як тридцять українських чудотворних Богородичних ікон.

Особливо цінною для розуміння української хатньої ікони є дисертація О. Осадчої – «Українська хатня ікона-образ кінця XVIII–XX ст. як етнокультурний феномен (історія, типологія, художні особливості)». О. Осадча дослідила витоки, умови та процеси формування народної ікони та визначила її роль у створенні образності селянського житла. Також значну увагу в роботі приділено вивченню художніх осередків та технології народного ікономалярства.

Також не слід забувати, що міцним поштовхом у дослідженні українського сакрального живопису стали фундаментальні праці П. Білецького та П. Жолтовського, у яких автори, окрім вивчення загальних питань естетики українського мис-

тецтва, достатню увагу присвячують художній освіті, соціальному статусу художника в суспільстві, корпоративному та професійному життю.

Окремо вивченням регіональних художніх осередків українського іконопису, а саме сакральним живописом Наддніпрянщини займалася ціла плеяда талановитих вітчизняних науковців.

Зокрема, вагомим внеском у дослідження іконопису Київщини став альбом-каталог «Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні» вище згаданого П. Жолтовського. У вступній статті дослідник наводить архівні відомості щодо становлення іконописної майстерні Києво-Лаврської з 1728 по 1760 рр., а також детально розписаний процес навчання, опублікований список підручників і посібників. В ілюстративній частині опубліковано близько трьохсот учнівських малюнків лаврської майстерні.

Вивченню іконопису Києво-Печерської лаври присвячено багато публікацій. А. Кондратюк та Я. Литвиненко зібрали великий описовий та архівний матеріал; Л. Міляева – визначила богословську програму; О. Лопухіна і О. Пітателева інтерпретували окремі іконографічні нюанси деяких сюжетів, виділені декілька груп ікон, об'єднаних за схожістю «авторського письма», також О. Пітателева і А. Кондратюк окреслили проблематику подальших досліджень.

Але разом із тим О. Рижова у своїй статті «Іконопис Києво-Печерської лаври кінця XVII – початку XIX ст.: особливості формування та розвитку стилю й іконографії» виклала аналіз останніх досліджень і публікацій щодо пам'яток іконопису Києво-Печерської лаври кінця XVII – початку XIX ст. Огляд бібліографії в хронологічній послідовності за останні тридцять років показав, що вже відомі пам'ятки занадто розрізнені або опубліковані фрагментарно й уривчасто. Виходячи із цього, авторка наголошує на необхідності ґрунтовного мистецтвознавчого узагальнення щодо одного з найважливіших явищ українського іконопису кінця XVII – початку XIX ст. (Рижова, 2014: 148). Говорячи про художню культуру Чернігівщини, доречним буде загадати монографію А. Адруга – «Живопис Чернігова другої половини XVII – початку XVIII ст. Автором проаналізовано особливості живопису Чернігова другої половини XVII – початку XVIII ст., описано його окремі види та пам'ятки українського малярства. Особливу увагу приділено монументальному та станковому живопису, зокрема іконопису та портрету.

Цікавим для розуміння народної ікони Чернігівщини XIX ст. є однойменний альбом – «Народна ікона Чернігівщини». У виданні зібрано і систематизовано за циклами більше тридцяти типів

ікон різної іконографії, які написані за однією (або близькою) стилістикою. У вступній статті О. Травкіної «Народна ікона Чернігівщини» аргументовано вплив зовнішніх чинників та причини, які спричинили до домінування тієї чи іншої тематики. Зокрема, пояснено, чому Чернігівщина (в силу порубіжжя) зазнавала як західноєвропейського, так і російського релігійних впливів. Також у статті О. Романів-Тріскі «Феномен чернігівських образів» подано інформацію щодо появи описаного іконографічного зразка, його поширення в Україні, народного сприйняття цього сюжету та вірувань, пов'язаних із ним. Розглянута праця заповнює прогалину у вивченні великого іконописного осередку та слугує переконливим інформаційним джерелом для його подальшого дослідження.

В. Піщанська присвятила свою дисертацію «Українська барокова ікона в художніх колекціях Дніпропетровщини: типологія та своєрідність» дослідженню визначення типології та своєрідності української барокової ікони з художніх колекцій Дніпропетровщини. Авторкою було обґрунтовано й розвинено тезу про вплив козацького культурного середовища на формування придніпровського барокового іконопису. З'ясовано, що запорізьке Придніпров'я (Нижня Наддніпрянщина) дало українській культурі не тільки ідеал національного героя-козака, але і його естетичну концепцію, покладену в основу українського мистецтва XVII–XVIII ст. Визначено стилеві ознаки придніпровського іконопису, зумовлені як естетикою української барокової ікони, так і контекстом козацької культури зокрема. Розглянуто трансформацію іконописного канону в придніпровському іконописі, що відбувалася на всіх рівнях естетики ікони. Виокремлено стилістику придніпровської ікони XVII–XVIII ст., що надає можливість виділити ікону Придніпров'я, зокрема Катеринославщини, як окреме, своєрідне художнє явище, як окремий тип ікони в загальній картині українського барокового іконопису.

Велике значення для дослідження українського іконопису має філософська, богословська і загальнотеоретична література, присвячена проблематиці православного віровчення, культурологічним аспектам, семантиці, канонам та іконографії.

Розробці методології історії культури, проблематиці культурно-історичних типів ми завдячуємо класичним філософським дослідженням вітчизняних та російських вчених, серед яких А. Гулига, В. Бичков, П. Флоренський, В. Ларіонова та ін.

Крім цього ж, вагомий внесок у розробку методології дослідження художнього образу зробили українські вчені М. Попович і О. Шевченко.

І. Федь у своїй докторській дисертації «Трансцендентальні та культурологічні виміри феномена української ікони» з'ясував шляхом порівняльного аналізу українських та російських іконописних шкіл становлення онтології іконічного буття і виявив його архетипи і світоглядні орієнтири.

Дослідженням семантики, іконографії та канонів активно займалися: Н. Кондаков, І. Грабар, архимандрит Рафаїл (Карелін), архимандрит Зинон (Теодор), І. Остащук, О. Швидка, Д. Степовик, В. Лепахін, Є. Трубецький, С. Алексєєв, П. Євдокімов та ін.

Д. Степовик у книзі «Іконологія й Іконографія» розглядає низьку питань, пов'язаних з іконографічними особливостями українського іконопису та переходом від символічних образів до антропологічних.

Висновки. Огляд та аналіз основної мистецтвознавчої, історичної, культурологічної філософської та теологічної літератури щодо проблеми вивчення українського іконопису демонструє нам різноманітні підходи вітчизняних та зарубіжних учених до осмислення масштабного феномену українського іконопису. Різносторонність поглядів і підходів засвідчує глибину явища та його ще не вповні осмислену багатогранність.

У ракурсі вивчення української культури XVII–XIX ст. деякими вченими в загальному ракурсі було розглянуто мистецтво іконопису (П. Жолтовський, В. Откович, Л. Міляєва, та інші), але за роки радянської влади опрацювання сакрального мистецтва було дещо секуляризованим. Із кінця XX ст. українськими вченими досліджено іконопис з інших позицій, українську ікону виокремлено як окремий тип ікони (В. Овсійчук, С. Гординський, І. Федь та інші).

Д. Степовиком досконало, але на загальному рівні простежено та визначено характерні

особливості українського бароко; приділено увагу питанню утвердження реалістичних тенденцій у мистецтві XVIII ст.; розглянуто специфічні особливості бароко в українській гравюрі; досліджено історію української ікони X–XX ст.; розкрито особливості розвитку мистецтва української ікони й запропоновано своєрідну періодизацію історії ікономалювання, зважаючи на стильові особливості та характерні ознаки української ікони. У працях ученого висвітлено індивідуальні риси розвитку іконописного мистецтва України в тісному зв'язку з народними живописними традиціями, розкрито самотність і ненаслідувальний характер ікономалярських шкіл та осередків. Науковцем виявлено спільне та відмінне в історії української ікони, ікон Візантії, Балкан та Росії.

Критичний аналіз ступеня наукового опрацювання теми показав, що не існує спеціальних мистецтвознавчих досліджень, де було б цілісно і вичерпно визначено стильові особливості іконопису Наддніпрянщини, його специфіку та місце в загальній системі українського іконописного мистецтва. Сакральний живопис значної території Наддніпрянщини розглядався фрагментарно (Київщина – О. Рижова, А. Кондратюк та ін.; Чернігівщина – А. Адруг, О. Романів-Тріска та ін.; Нижня Наддніпрянщина – В. Піщанська. Ця ситуація спонукнула нас у проведенні комплексного мистецтвознавчого дослідження, головними завданнями якого будуть: характеризувати твори іконопису Наддніпрянської України XVII–XIX ст., виявлення їх стилістичних ознак та визначення основних іконографічних типів; проведення мистецтвознавчої та техніко-технологічної експертизи; здійснення порівняльного аналізу історико-культурних та регіональних особливостей Наддніпрянського іконопису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адруг А. Живопис Чернігова другої половини XVII – початку XVIII ст. Чернігів ; Ін-т історії, етнології та правознав. ім. О. М. Лазаревського, 2010. 182 с.
2. Білецький П. Українське мистецтво другої половини XVII – початку XVIII ст. Київ : Мистецтво, 1981. 246 с.
3. Гординський С. Українська ікона XII–XVIII ст. Філадельфія : Провідіння, 1973. 212 с.
4. Гординський С. Українська ікона на тлі універсалізму візантійського стилю. Науковий конгрес 1000-ліття хрещення Русі-України. Мюнхен, 1989. С. 678–695.
5. Жолтовський П. Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні. Київ : Наукова думка, 1982. 283 с.
6. Жолтовський П. Художнє життя на Україні: XIV–XVIII ст. Київ : Наукова думка, 1983. 179 с.
7. Кондратюк А. Досвід каталогізації зображень іконостаса Троїцької Надбрамної церкви Києво-Печерської лаври. *Сіверщина в історії України : зб. наук. пр.* Суми, 2008. С. 109–113.
8. Литвиненко Я. Втрачені іконостаси лаврських церков. *Лаврський альманах : зб. наук. пр.* Київ : 2010. Вип. 25. С. 67–86.
9. Лопухіна О. Іконографічна програма розписів Троїцької Надбрамної церкви як синтез богослов'я й мистецтва доби бароко. *Лаврський альманах : зб. наук. пр.* Київ, 2002. Вип. 7. С. 119–127.
10. Міляєва Л. Українська ікона XI–XVIII століть : альбом. Київ : [б. в.], 2007. 528 с.
11. Овсійчук В. Українське малярство XVI–XVII ст. Проблеми кольору. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. 344 с.
12. Овсійчук В., Крвавич Д. Оповідь про ікону. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2000. 396 с.

13. Осадча О. Українська хатня ікона-образ кінця XVIII–XX ст. як етнокультурний феномен (історія, типологія, художні особливості) : дис. канд. мистецтвознав. : 26.00.01. Івано-Франківськ, 2010. 198 с.
14. Откович В. Народна течія в українському живопису XVII–XVIII ст. Київ : Наукова думка, 1990. 94 с.
15. Пітателева О. Особливості іконографії у двох іконах «Темна вечеря» з іконостаса Троїцької Надбрамної церкви. *Лаврський альманах : зб. наук. пр.* Київ : 2003. Вип. 11. С. 92–96.
16. Піщанська В. Українська барокова ікона в художніх колекціях Дніпропетровщини: дис. канд. культурології: 26.00.01 ; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. Сімферополь, 2009. 200 с.
17. Риждова О. Іконопис Києво-Печерської лаври кінця XVII – початку XIX ст.: особливості формування та розвитку стилю й іконографії. *Культура і сучасність*. 2014. № 1. С. 141–150.
18. Степовик Д. Іконологія й Іконографія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. 320 с.
19. Степовик Д. Історія української ікони X–XX століть. Київ : Либідь, 2004. 436 с.
20. Степовик Д. Мистецтво ікони. Рим, Візантія, Україна. Київ : Наукова думка, 2008. 468 с.
21. Федь І. Трансцендентальні та культурологічні виміри феномена української ікони : дис. доктора філософ. наук : 17.00.01. Київ, 2006. 395 с.

REFERENCES

1. Adrug A. Zhyvopys Chernihova druhoi polovyny XVII – pochatku XVIII st. [Painting of Chernihiv in the second half of XVII – early XVIII centuries]. Chernihiv: Institute of History, Ethnology and Law of Lazarevsky, 2010. 182 p. [in Ukrainian].
2. Biletsky P. Ukrayins'ke mystetstvo druhoi polovyny KHVII – pochatku XVIII st. [Ukrainian art of the second half of the seventeenth – early eighteenth century]. Kyiv: Art, 1981. 246 p. [in Ukrainian].
3. Hordynsky S. Ukrayins'ka ikona XII–XVIII st. [Ukrainian icon of the XII–XVIII centuries]. Philadelphia: Providence, 1973. 212 p. [in Ukrainian].
4. Gordynsky S. Ukrayins'ka ikona na tli universalizmu vizantijs'koho stylyu. Naukovyy konhres 1000-litty khreshchennya Rusi-Ukrayiny. [Ukrainian icon against the background of universalism of the Byzantine style. Scientific Congress of the 1000th anniversary of the baptism of Russia-Ukraine]. Munich, 1989. p. 678 - 695. [in Ukrainian].
5. Zholtofsky P. Malyunky Kyuevo-Lavr'skoyi ikonopysnoyi maysterni. [Drawings of the Kiev-Lavra icon-painting workshop]. Kyiv: Naukova Dumka, 1982. 283 p. [in Ukrainian].
6. Zholtofsky P. Khudozhnye zhyttya na Ukrayini: XIV–XVIII st. [Artistic life in Ukraine: XIV–XVIII centuries]. Kyiv: Naukova Dumka, 1983. 179 p. [in Ukrainian].
7. Kondratyuk A. Dosvid katalohizatsiyi zberezheny ikonostasa Troyits'koyi Nadbramnoyi tserkvy Kyuevo-Pechers'koyi lavry. Siversshchyna v istoriyi Ukrayiny. [Experience of cataloging images of the iconostasis of the Trinity Gate Church of the Kiev-Pechersk Lavra]. Severshchyna in the history of Ukraine: a collection of sciences. Sumy : 2008. p. 109–113. [in Ukrainian].
8. Lytvynenko J. Vtracheni ikonostasy lavr'skykh tserkov. Lavr'sky al'manakh. [Lost iconostasis of Lavra churches]. Lavra Almanac: collection of sciences. Kyiv : 2010. Issue. 25. p. 67–86. [in Ukrainian].
9. Lopukhina O. Ikonohrafichna prohrama rozpysiv Troyits'koyi Nadbramnoyi tserkvy yak syntez bohoslav'ya y mystetstva doby baroko. [Iconographic program of paintings of the Trinity Gate Church as a synthesis of theology and art of the Baroque era]. Lavra Almanac: collection of sciences. Kyiv : 2002. Issue. 7. p. 119–127. [in Ukrainian].
10. Milyayeva L. Ukrayins'ka ikona XI–XVIII stolit'. [Ukrainian icon of XI–XVIII centuries]: album. Kyiv : [w. p.], 2007. 528 p. [in Ukrainian].
11. Ovsyichuk V. Ukrayins'ke malyarstvo XVI–XVII st. Problemy kol'oru. [Ukrainian painting of the XVI–XVII centuries. Color problems]. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2006. 344 p. [in Ukrainian].
12. Ovsyichuk V., Krvavych D. Opovid' pro ikonu. [The story of the icon]. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2000. 396 p. [in Ukrainian].
13. Osadcha O. Ukrayins'ka khatnya ikona-obraz kintsya XVIII–XX st. yak etnokul'turnyy fenomen (istoriya, typolohiya, khudozhni osoblyvosti) [Ukrainian home icon-image of the end of XVIII–XX c. as an ethnocultural phenomenon (history, typology, artistic features)]: thesis in art history. : 26.00.01. Ivano-Frankivsk, 2010. 198 p. [in Ukrainian].
14. Otkovych V. Narodna techiya v ukrayins'komu zhyvopysu KHVII –XVIII st. [Folk trend in Ukrainian painting of the XVII–XVIII c]. Kyiv: Naukova Dumka, 1990. 94 p. [in Ukrainian].
15. Pitatelyeva O. Osoblyvosti ikonohrafiyi u dvokh ikonakh "Tayemna vecherya" z ikonostasa Troyits'koyi Nadbramnoyi tserkvy. [Features of iconography in two icons "The Last Supper" from the iconostasis of the Trinity Gate Church]. Lavra Almanac: collection of sciences. Kyiv : 2003. Issue. 11. p. 92–96. [in Ukrainian].
16. Pishchanska V. Ukrayins'ka barokova ikona v khudozhnikh kolektsiyakh Dnipropetrovshchyny [Ukrainian baroque icon in the art collections of Dnipropetrovsk region] : thesis in culturology: 26.00.01. Taurus nat. Univ. VI Vernadsky. Simferopol, 2009. 200 p. [in Ukrainian].
17. Ryzhova O. Ikonopys Kyuevo-Pechers'koyi lavry kintsya XVII – pochatku XIX st.: osoblyvosti formuvannya ta rozvytku stylyu y ikonohrafiyi. [Iconography of the Kiev-Pechersk Lavra of the late XVII – early XIX centuries: features of the formation and development of style and iconography]. Culture and modernity. 2014. № 1. p. 141-150. [in Ukrainian].
18. Stepovik D. Ikonolohiya y Ikonohrafiya. [Iconology and Iconography]. Ivano-Frankivsk: Nova Zorya, 2004. 320 p. [in Ukrainian].
19. Stepovik D. Istoriya ukrayins'koyi ikony X–XX stolit'. [History of the Ukrainian icon of the X–XX centuries]. Kyiv: Lybid, 2004. 436 p. [in Ukrainian].
20. Stepovik D. Istoriya ukrayins'koyi ikony X–XX stolit'. [History of the Ukrainian icon of the X–XX c.]. Kyiv: Lybid, 2004. 436 p. [in Ukrainian].
21. Fed I. Transtsendental'ni ta kul'turolohichni vymiry fenomena ukrayins'koyi ikony. [Transcendental and culturological dimensions of the phenomenon of the Ukrainian icon] : thesis doctor of philosophy. Science: 17.00.01. Kyiv, 2006. 395 p. [in Ukrainian].